

Yasama Tedbirleri ve İnsan Hakları
Kısıtlamaları Gölgesinde

TÜRKİYE'DE VICDANI RET HAKKI

Türkiye Aleyhine Ülke Grubu
Davalarının Kararlarının Uygulanması

İZLEME RAPORU

www.vicdaniret.org

Vicdani Ret Derneği

Vicdani Ret Derneği, Avrupa Vicdani Ret Bürosu (EBCO) yesidir ve Uluslararası Savaş Karşıtları(WRI)'na bağlıdır.

web: www.vicdaniret.org

mail: dernek@vicdaniret.org

tel: (0216) 345 01 00

vicdaniretdernegi

vicdaniretder

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliđi Finansal Desteđi ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca "Avrupa Uygulama Ağı" sorumludur ve Avrupa Birliđi'nin görüşlerini yansıtılmamaktadır.

Norwegian
Helsinki Committee

İZLEME RAPORU

Türkiye Aleyhine Ülke Grubu Davalarının Kararlarının Uygulanması

(Ülke, Buldu ve diğerleri, Enver Aydemir, Ercep, Feti Demirtaş, Savda ve Tarhan)

20 NİSAN 2020

Bu rapor, Vicdani Ret Derneği, İnanç Özgürlüğü Girişimi, Norveç Helsinki Komitesi, Uluslararası Savaş Karşıtları, Avrupa Vicdani Ret Bürosu ve Connection e.V. tarafından, Bakanlar Komitesi'nin nitelikli izlemesi altında yer alan Ülke Grubu davaları kararlarının uygulanması için, Bakanlar Komitesi Tüzüğü'nün 9(2) numaralı Kuralı uyarınca sunulmuştur.

Connection e.V.
Von-Behring-Str. 110, D-63075 Offenbach, Almanya
Mail: office@connection-ev.org

Europen Bureau for Conscientious Objection
35 Van Elewyck street, 1050 Brüksel, Belçika
Mail: ebco@ebco-beoc.org

İnanç Özgürlüğü Girişimi
Mail: info@inancozgulugugirisimi.org

Norwegian Helsinki Committee
Kirkegata 5, 0153 Oslo, Norveç
Mail: nhc@nhc.no

Vicdani Ret Derneği
Bahariye Cad. Dostlar Apt. No:92/4 Kadıköy/İstanbul, Türkiye
dernek@vicdaniret.org

War Resisters International
5 Caledonian Road, Londra, N1 9DX, Britanya
Mail: info@wri-irg.org

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	3
2. Davanın Tarifi	3
3. AİHM'in Ülke Grubu Davalarında Kilit Bulguları	3
4. Anayasa Mahkemesi İşlemleri	4
4.1. Ülke Grubu Davalarında Bireysel Tedbirler	4
4.2. Ülke Grubu Davalarında Genel Tedbirler	4
4.2.1. Yasama Tedbirleri	4
4.2.2. Yürütme Tedbirleri	4
4.2.3. Bakanlar Komitesi Kararları	5
5. Hükümetin Yanıtına İlişkin Yorumlar	5
5.1. Bireysel Tedbirler	5
5.1.1. Adil Tazim	5
5.1.2. Başvuru Sahiplerinin Bireysel Durumu	5
5.2. Genel Tedbirler	6
5.2.1. Yasama Tedbirleri	6
5.2.2. Diğer İnsan Hakları Kısıtlamaları	7
6. Öneriler	8
6.1. Bakanlar Komitesine Öneriler	8
6.2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Öneriler	8
Ek 1 - Tanıtım	9
Ek 2 - Vicdani Retçilere Dair İdari ve Yargı Süreçleri Akış Şeması	10

Türkiye Aleyhine Ülke Grubu Davalarının (Başvuru no. 39437/98) Uygulanması

1. Giriş

Vicdani Ret Derneği¹, İnanç Özgürlüğü Girişimi², Norveç Helsinki Komitesi³, Uluslararası Savaş Karşıtları⁴, Avrupa Vicdani Ret Bürosu⁵ ve Connection e.V.⁶ Ülke Grubu davalarının kararlarının uygulanması için toplu olarak Kural 9.2 başvurusunda bulunmuşlardır. Ek 1'de⁷ bu örgütler hakkında daha fazla bilgi verilmiştir.

2. Davanın Tarifi

Ülke Grubu davaları, başvuru sahiplerinin dini inançları, pasifist veya vicdani retçi olarak inançları sebebiyle zorunlu askerlik görevini yerine getirmeyi reddetmesinden ötürü defalarca yargılanmaları ve hüküm giymeleri nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinde güvence altına alınan işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağının, 9. maddede güvence altına alınan düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün ve 6. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlaliyle ilgilidir. Ülke Grubunda toplam yedi dava yer almakta olup, grup Bakanlar Komitesinin nitelikli izlemesi altındadır.⁸ İlk dava olan Ülke-Türkiye davasında karar 24 Nisan 2006 tarihinde kesinleşmiştir.

3. AIHM'nin Ülke Grubu Davalarında Kilit Bulguları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM, bundan böyle "Mahkeme"), Ülke Grubu davalarında dört kilit bulgu tespit etmiştir. Bunlar:

- Vicdani veya dini sebeplerle üniforma giymeyi ve/veya askerlik görevini yerine getirmeyi reddedenlere dair yeterli yasal çerçeve olmaması ve bundan kaynaklı sonu gelmez kovuşturma yapılması ve hüküm verilmesinin askerlik görevinin yerine getirilmesini sağlama amacıyla orantısız olması, entelektüel kişiliğin baskılanması, direnç ve iradenin kırılması ve gizli bir hayat yaşamaya zorlamaya yönelik kovuşturma ve hüküm silsilesinin neredeyse "sivil ölüm" anlamına gelmesi ve demokratik bir toplumun cezalandırma rejimiyle bağdaşmaması (Ülke). Bu eylemlerin toplamı 3. madde kapsamında insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele teşkil etmektedir (Ülke, Savda, Feti Demirtaş, Buldu ve diğerleri, Enver Aydemir, ve Tarhan).
- Türkiye'de vicdani retçilerin vicdani retçi statüsü alıp alamayacaklarını saptamalarını sağlayacak etkili ve erişilebilir bir prosedürün olmaması Sözleşmenin 9. maddesinin ihlalini teşkil etmektedir (Erçep, Savda, Feti Demirtaş, Buldu ve diğerleri, ve Tarhan).
- Türkiye'deki zorunlu askerlik görevi sistemi vatandaşlara, vicdani retçiler için ağır sonuçları olabilecek bir yükümlülük getirmektedir. Sistem vicdani nedenlerle muafiyete izin vermemekte ve ağır cezai yaptırımlar getirilmesine yol açmaktadır. Böylelikle söz konusu müdahale yalnızca başvuru sahiplerinin birden fazla kez hüküm giymesinden değil, aynı zamanda alternatif bir hizmetin sunulmamasından kaynaklanmaktadır (Erçep, Feti Demirtaş, Tarhan).

¹ www.vicdaniret.org

² www.inancozgulugugirisimi.org

³ www.nhc.no

⁴ www.wri-irg.org

⁵ www.ebco-beoc.org

⁶ www.connection-ev.org

⁷ Ek 1, Ek 2 ve Ek 2 belgenin sonuna eklenmiştir.

⁸ Ülke-Türkiye, Başvuru No. 39437/98 24 Nisan 2006, Buldu ve diğerleri-Türkiye Başvuru No 1417/08 3 Eylül 2014, Enver Aydemir-Türkiye Başvuru No. 26012/11 7 Eylül 2016, Erçep-Türkiye Başvuru No. 43965/04 22 Şubat 2012, Feti Demirtaş-Türkiye Başvuru No. 5260/07 17 Nisan 2012, Savda-Türkiye Başvuru No. 42730/05 12 Eylül 2012, Tarhan-Türkiye Başvuru No. 9078/06 17 Ekim 2012.

- Sivil vicdani retçilerin askeri mahkemelerce yargılanması ve hüküm verilmesi Sözleşmenin 6. maddesinin 1. bendinin ihlalidir (Erçep, Savda, Buldu ve diğerleri, ve Feti Demirtaş).

4. Anayasa Mahkemesi İşlemleri

4.1. Ülke Grubu Davalarında Bireysel Tedbirler

Adil Tazmin

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 31 Mart 2020 tarihli Eylem Planında Bakanlar Komitesini başvuru sahipleri için AİHM'nin hükmettiği adil tazminin ödendiğini bildirmiştir.⁹

Başvuru Sahiplerinin Mevcut Durumu

Eylem Planında Bakanlar Komitesine verilen bilgilere göre Osman Murat Ülke, Yunus Erçep ve Ersin Ölgün halen askerlik görevini yerine getirme yükümlülüğü altındadır; Enver Aydemir, Feti Demirtaş, Nevzat Umdü ve Halil Savda'nın sağlık sebepleriyle askerlik görevinden muaf olmuş ve artık askerlik görevini yerine getirme yükümlülüğü altında değildir; Mehmet Tarhan askerlik görevini tamamlamış sayılmaktadır (bu 7179 sayılı yeni Askeralma Kanunu'nun bir sonucudur), ve Çağlar Buldu ve Barış Görmez askerlik görevini tamamlamışlardır.¹⁰

4.2. Ülke Grubu Davalarında Genel Tedbirler

Hükümet Bakanlar Komitesi'yle 31 Mart 2020 tarihli yazışmasında genel tedbirler dair bir Eylem Planı sunmuş olup, bu plana göre aşağıdaki tedbirler alınmış veya öngörülmektedir.¹¹

4.2.1. Yasama Tedbirleri

Askeri mahkemelerin kaldırılması – Yetkililer Bakanlar Komitesine gönderdikleri 2020 Eylem Planında 2017 yılında kabul edilen 6771 sayılı kanunla askeri mahkemelerin kaldırıldığını bildirmişlerdir. Dolayısıyla bakayalık, kaçaklık veya sürekli itaatsizlik gibi meselelere artık sivil savcılıklar ve mahkemelerce bakılmaktadır.

Bedelli askerlik seçeneği – Hükümet Bakanlar Komitesinde ayrıca 2019 yılında yürürlüğe giren 7179 sayılı Askeralma Kanununun 5/2 maddesi uyarınca zorunlu askerlik görevi süresinin artık altı ay olduğunu bildirmiştir. “Bedelli askerlik görevi” sistemi kalıcı hale getirilmiştir. İşbu kanunun 9. maddesi uyarınca bundan faydalanmak isteyenler 35.054,64 TL (yaklaşık 5000 Euro) ödemesi halinde askerlik görevini yapmış kabul edileceklerdir. Bu seçeneği kullanan kişilerin yine de bir aylık temel askeri eğitimi tamamlaması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru – Hükümet Bakanlar Komitesine ilettiği Eylem Planında insan hakları ihlalleri için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluna olanak tanıyan mekanizmaya yönelik yasama tedbirleri hakkında da bilgi vermiştir. Böylelikle, başvuru sahiplerinin durumunda olan kişiler Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma yolunu takip edebilirler.

4.2.2. Yürütme Tedbirleri

Yargı Reformu Stratejisi – Hükümet Bakanlar Komitesine 2019 yılında benimsenen Yargı Reformu Stratejisi hakkında bilgi vermiş ve “Strateji belgesinin uygulanması hukuk mesleklerinin niteliğini artıracak ve insan hakları ihlallerinin engellenmesine katkı sağlayacaktır” ifadesini kullanmıştır. Stratejinin temel amaçları hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, hak ve özgürlüklerin daha etkili biçimde korunması, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi ve tarafsızlığın iyileştirilmesidir.

⁹ Eylem Planı (31/03/2020) DH-DD(2020)297, 1 Nisan 2020.

¹⁰ Eylem Planı (31/03/2020) DH-DD(2020)297, 1 Nisan 2020.

¹¹ Eylem Planı (31/03/2020) DH-DD(2020)297, 1 Nisan 2020. Daha önce, 29 Ekim 2012 tarihinde Erçep, Demirtaş ve Savda davaları hakkında bir eylem planı sunuldu.

İnsan Hakları Eylem Planı – Hükümet Bakanlar Komitesine İnsan hakları Eylem Planının hazırlanacağı bilgisini vermiştir. Ancak bu planın uygulamaya alınıp alınmayacağı veya askerlik görevine vicdani ret hakkına dair hükümler içerip içermeyeceği belirtilmemiştir.

Adalet Akademisinin Rolü – Hükümet, Bakanlar Komitesine Adalet Akademisinin insan hakları ve AİHM içtihadı alanlarında eğitim vererek mahkemelerin AİHM içtihadına uygun kararlar vermelerine yardımcı olacağı bilgisini vermiştir.

4.2.3. Bakanlar Komitesi Kararları

Ülke Grubu davaları Bakanlar Komitesinin nitelikli izlemesi altındadır ve Komite 2007 yılından bu yana çok sayıda karar almıştır. 2012¹² yılında aldığı en yakın tarihli kararında, Bakanlar Komitesi yetkilileri gerekli önlemleri alarak Mahkemenin tespit ettiği ihlallerin başvuru sahipleri üzerindeki etkilerinin tamamen kaldırılmasını ve gerekli yasama tedbirlerinin alınarak vicdani retçilerin defalarca kovuşturulması ve hüküm giymesinin engellenmesini ve vicdani retçi statüsüne sahip olup olmadıklarını ölçebilecekleri etkili ve erişilebilir bir prosedürün onlara sunulmasını sağlamaya davet etmiştir.

5. Hükümetin Yanıtına İlişkin Yorumlar

5.1 Bireysel Tedbirler

5.1.1. Adil Tazmin

Başvuru sahipleri ve temsilcileri tarafından tazminatın tam ve zamanında ödendiği konusunda bilgilendirilmiş bulunuyoruz.

5.1.2. Başvuru Sahiplerinin Bireysel Durumu

Mahkeme kararlarına uyum, yeni ve benzer ihlallerin engellenmesi için genel tedbirler alınmasının yanı sıra bulunan ihlallerin bertaraf edilmesi ve başvuru sahipleri üzerindeki etkilerinin mümkün olduğu ölçüde giderilmesi için tedbirler alınmasını zımnen içerir.

Aşağıda gösterileceği üzere, her bir bireysel başvuru sahibi için altta yatan ihlali düzeltmek amacıyla gerekli tedbirler alınmadığı gibi, aşağıda adı geçen başvuru sahipleri hakkında yetkililerce sunulan bilgiler eksik ve olasılıkla yanıltıcıdır. AİHM kararlarına rağmen “sistemde bakaya veya kaçak olarak görünen” başvuru sahipleri hala ihlallere uğrama tehdidi altındadır. Yakalama emirleri, para cezaları, defalarca kovuşturma, yargılanma ve hüküm giyme döngüsüne dair vahim durumunun yanı sıra, çok sayıda kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal hak üzerindeki kısıtlamalar da devam etmektedir (bkz. 5.2.2.).

Osman Murat Ülke'nin askerlik görevini yerine getirme yükümlülüğünün devam ediyor olması onu kaçak ve dolayısıyla yasayı ihlale eden bir kişi haline getirmektedir. Cezai kovuşturma riski altında olup, hareket özgürlüğü ve oy kullanma hakkı kısıtlanmıştır. Ülke'nin statüsü kanunda değişmediği sürece, “normal” bir hayat sürme olasılığından mahrum kalmaktadır. Yakın zaman önce, 18 Nisan 2019 tarihinde katıldığı bir gezi sırasında yetkililerce durdurulmuş, polis resmi bir belge ibraz ettikten sonra kendisini salıvermiş ve en yakın askerlik şubesine teslim olması gerektiğini belirtmiştir.¹³ Ülke'nin 31 Mart 2019 tarihindeki genel seçimlerde oy kullanması engellenmiş, vatandaş olarak oy kullanmasını sağlayan belge elinde olmasına rağmen sandık memurlarının kendisine oy kullanamayacağını söylemişlerdir.

Bilecik Başsavcılığı, Osman Murat Ülke'nin devam eden 2017/2776 sayılı kaçaklık dosyasıyla ilgili ifade vermeye çağırmıştır. Ülke'nin avukatı Bilecik Başsavcılığı'na AİHM kararına atıfla kovuşturmanın durdurulması için başvuruda bulunmuştur. Başvuru sahibinin eline henüz başvuru makamından bir yanıt geçmemiştir. Ülke AİHM kararının etkili olarak uygulanmasından ibaret tek bir taleple 30 Mayıs 2015 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur.¹⁴

¹² Bakanlar Komitesi 1157. toplantı-6 Aralık 2012 Ülke dava grubu kararı.

¹³ Başvuru sahibinin temsilcisi tarafından 22 Temmuz 2019 tarihinde gönderilen Bakanlar Komitesi'ne gönderilen bilgi notu.

¹⁴ 15 Nisan 2020 tarihinde yasal temsilcisinden alınan bilgiler.

Mehmet Tarhan'ın davasına, AİHM kararından sonra kendisine ilişkin arama emri kaldırılmış ve Tarhan pasaport çıkarabilmiştir. Ancak kendisine yönelik iki emirlere itaatsizlik davası birleştirilmiş ve 9.000 TL para cezasına çevrilen 15 aylık hapis cezası 2015 yılında kesinleşmiştir. 15 Mart 2015 tarihinde "kaçaklığına" dair yeni bir soruşturma açılmasıyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Buldu ve diğerleri-Türkiye davası başvuru sahiplerinden olan Ersin Ölgün, "bakaya" olma yüzünden 17 kez idari cezaya çarptırıldığı bir kovuşturma ve cezalandırma döngüsü içindedir.¹⁵ 19 Mart 2019'da bu kapsamda 3.408 TL idari para cezasına çarptırılmıştır. Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmuştur.

Buldu ve diğerleri-Türkiye davası başvuru sahiplerinden olan Barış Görmez'in aleyhine açılan beş yeni dosya birleştirilmiş ve kendisi her biri için 1.500 TL idari para cezasına çarptırılmıştır. Yargıtay 27 Mart 2019 tarihinde hükmü onamış ve Görmez Anayasa mahkemesine başvuruda bulunmuştur.

5.2. Genel Tedbirler

5.2.1. Yasama Tedbirleri

2017 yılında 6771 sayılı yasanın kabul edilmesi ve askeri mahkemelerin kaldırılması – Askeri mahkemelerin kaldırılması memnuniyetle karşılanan bir genel tedbir olup, 6. maddenin benzer ihlallerinin gerçekleşmesini engelleyebilir.

Askeralma Kanununun kabul edilmesi ve bedelli askerlik görevi – Her ne kadar yetkililer askerlik görevinin yerine getirilmesi yükümlülüğünün bedelli askerlik seçeneği kullanılarak gerçekleştirilebileceğini belirtse de, bu benzer ihlallerin tekrarlanmasını engelleyebilecek bir genel tedbir sayılamaz. Öncelikle, bedelli askerlik seçeneği alternatif hizmet teşkil etmemekte, dolayısıyla Mahkemenin başvuru sahiplerinin 9. madde haklarının ihlalinin alternatif hizmet olmamasından kaynaklandığı bulgusuna yanıt vermemektedir. İkinci olarak, bu seçenekten faydalanmak için yaklaşık 5.000 Euro ödeme yapılması gerekmekte olup, bu miktar Türkiye'deki asgari ücretin (2.558 TL, yaklaşık 650 Euro) yaklaşık sekiz katına denk geldiği için kolay erişilebilir bir seçenek değildir. Üçüncü olarak, bedelli askerlik görevi uygulamasından yararlanmak isteyen herkes üniforma giymeyi de içeren bir aylık temel askeri eğitim almak zorundadır. Bu, askerlik görevini yerine getirmeyi ve üniforma giymeyi mutlak anlamda reddeden bireyler için geçerli bir seçenek değildir. Son olarak, Askeralma Kanununun 9(6) maddesine göre fiilî askerlik görevine başlayanlar, bakaya durumunda bulunanlar ve yoklamasının yapıldığı tarihte yoklama kaçağı veya saklı olanlar bedelli askerlik seçeneğinden yararlanamazlar. Türkiye'deki zorunlu askerlik görevi sistemi vatandaşlara, vicdani retçiler için ağır sonuçları olabilecek bir yükümlülük getirmektedir. Sistem vicdani nedenlerle muafiyete izin vermemekte ve ağır cezai yaptırımlar getirilmesine yol açmaktadır.

İdari para cezaları – Askeralma Kanununun 24. Maddesinin 1., 2. ve 3. Bentlerine göre yoklama kaçakları ve bakaya durumunda olanlara idari para cezaları kesilir. Teslim olanlar yoklama kaçağı veya bakaya olup kendisi teslim olanlara, bu duruma düştükleri günden itibaren her bir gün için 5 TL, yakalananlar için 10 TL para cezası kesilir. İdari para cezaları bir ay içerisinde ödenmelidir. Cezaya itiraz edilmediği takdirde, ceza 15 gün sonra kesinleşir. Başvuru sahipleri para cezasına itiraz ederlerse, ceza Sulh Hukuk Mahkemesi kararını takiben kesinleşir. İdari para cezası kesinleştikten sonra, aşağıda aktarıldığı biçimde Askeri Ceza Kanunu uyarınca cezai soruşturma başlar.

22 Mayıs 1930 tarihli 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu uyarınca cezai soruşturma – 63. maddenin 1. bendine göre idari para cezası kesinleştikten sonra kabul edilecek bir özü olmayanlar kendileri dört ay içinde teslim olurlarsa iki ila altı ay, yakalanırlarsa dört ay ila bir yıl arasında hapis cezasına çarptırılırlar. Bir yıl sonra teslim olmaları halinde dört ay ila iki yıl, bir yıl sonra yakalanmaları halinde altı ay ila üç yıl arasında hapis cezasına çarptırılırlar. Seferberlik durumunda (madde 63/2), kişinin kaçaklık veya bakaya kalma süresine ve teslim olması veya yakalanmasına göre hapis cezası bir ay ila beş yıl arasında olabilir veya ölüm cezası verilebilir.

¹⁵ Yehova Şahitleri topluluğu temsilcisi ile e-posta yazışmaları, 13 Nisan 2020.

İdari ve cezai kovuşturma döngüsünü gösteren bir akış şeması Ek 2’de sunulmuştur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru – Yetkililerin Bakanlar Komitesine bildirdiği üzere, 23 Eylül 2012 tarihinden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının yürürlüğe girmesiyle beraber, vicdani retçiler için de bu yola başvurma olanağı doğmuştur. Ancak bu olanak, iki nedenden ötürü, benzer ihlallerin engellenmesine yönelik genel bir tedbir sayılamaz. Öncelikle vicdani ret hakkını tanıyan, başvuruları kabul eden ve işleme alan bağımsız bir mekanizma getiren mevzuat değişiklikleri gerekmektedir.

İkinci olarak, 2012 yılından bu yana vicdani retçiler tarafından Anayasa Mahkemesine 20’yi aşkın bireysel başvuru yapılmıştır (bkz. Ek 3). 2016 yılında medyada çıkan haberler Anayasa Mahkemesinin vicdani redde dair bir bireysel başvuru dosyasını Genel Kurula sevk ettiğini göstermektedir.¹⁶ Ancak bu bildirim yazıldığı tarihte, Anayasa Mahkemesi henüz doğrudan vicdani ret hakkını ele alan bir karar almamıştır.

Ancak Anayasa Mahkemesi vicdani retçi Uğur Yorulmaz’ın başvurusunun kabul edilemez olduğuna karar vermiş ve başvuru şu an AİHM tarafından ele alınmayı beklemektedir.¹⁷ Yorulmaz’ın işvereni 30 Kasım 2016 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı tarafından Yorulmaz’ın kaçaklık durumuna dair bilgilendirilmiş ve Yorulmaz’ın askerlik şubesine teslim olmaması ve 15 gün içerisinde bunu bildiren bir yazının Askerlik Şubesinden alınmaması durumunda işverene yasaya aykırı olarak asker kaçağı istihdam etmekten ötürü soruşturma açılacağı bildirilmiştir. İşveren hakkında soruşturma ve olasılıkla kovuşturma açılması ihtimali karşısında başvuru sahibinin iş sözleşmesine iş veren tarafından son vermiştir. Dosyayı kabul edilemez bulduğu kararında Anayasa Mahkemesi vicdani ret hakkını doğrudan ele almamış, yalnızca adil yargılanma hakkına atıfta bulunmuş ve başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur.

Yürütme

Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı - Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planını memnuniyetle karşılamamıza rağmen, bunların da gerekli mevzuat değişikliklerini sağlamadığı belirtilmelidir. Dahası, eğitimlerin ve farkındalık artıma etkinliklerinin özellikle vicdani retçiler için olmak üzere insan haklarının korunmasına etkisinin izlenmesi gerekmektedir.

5.2.2. Diğer İnsan Hakları Kısıtlamaları

AİHM’in 2006 yılında Ülke-Türkiye davası konusunda “neredeyse sivil ölüm” olarak tanımladığı durum ve bunun getirdiği insanlık onuru hakkı kısıtlaması, çok sayıda hakkın kısıtlanmasının yanı sıra bitmek bilmez kovuşturma, duruşma ve cezalandırma döngüsü düşünüldüğünde vicdani retçiler için son derece geçerli olup, hükümetin yanıtı bu sorunları ele almamaktadır.

Siyasi haklar – Anayasanın 76. maddesine göre milletvekili seçilebilmek için kişinin askerlik görevinden muaf veya yükümlülüğünü yerine getirmiş olması gerekmektedir.

Hareket özgürlüğü - Vicdani retçilerin hareket özgürlüğü bakaya veya kaçak olarak tespit edilmeleri ve devamında kovuşturma sürecinin başlamasına yol açabilecek çok sayıda olası kontrol yüzünden büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Genel Bilgi Toplama (GBT) sistemi polis memurlarına kişilerin askerlik görevi durumları, suç veya şüpheli sicilleri de dahil güncel bilgi sağlayan bir kimlik kontrolü teknolojisidir. Bu sistem örneğin kimlik veya pasaport kontrollerinde kullanılmaktadır.

Ayrıca, otellerde kimlik kontrolü yapılması ve toplu taşımada genel kontroller vicdani retçilerin alıkonulma ve kovuşturmayla uğrama korkusu olmadan özgürce hareket etmesini kısıtlamaktadır. Askeralma Kanununun 26. maddesinin 1. bendine göre bakaya ve kaçaklar hakkında İçişleri Bakanlığına bilgi verilerek askerlik görevini yapmaları için yakalanmaları sağlanmaktadır. Yakalananlar ya derhal en yakın askerlik şubesine götürülmekte, ya da resmi bir belgeyle salıverilerek iki gün içerisinde en yakın askerlik şubesine teslim olmaları beklenmektedir.

Eğitim Hakkı – Askeralma Kanununun 41. maddesinin 1. bendine göre askerlik görevini yerine getirmemiş lise veya üniversite öğrencilerinin kaydı (belli bir süre erteleme hakları da hesaba katılarak) dondurulmaktadır. Kaydı bu şekilde dondurulanlar herhangi kamu kaynaklı burstan yararlanamazlar.

¹⁶ Hürriyet, “Vicdani ret AYM Genel Kurulu’nda”, 22 Şubat 2016.

¹⁷ Uğur Yorulmaz’ın Bireysel başvurusuna ilişkin kabul edilemezlik kararı 2018/12409, Yorulmaz-Türkiye, Başvuru no 32823/2019 14 Haziran 2019.

Geçimini sağlama fırsatı – Askerlik Kanununun 41. maddesinin 2. bendine göre, bakaya veya asker kaçakları kamuda veya özel sektörde istihdam edilemez. Onları işe alanlar kovuşturmaya tabi olurlar ve vicdani retçilerin iş sözleşmelerinin işveren tarafından feshi “haklı fesih” sayılmaktadır. Dahası, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48. maddesinin 6. bendine göre kişinin devlet memuru olabilmesi için askerlik görevini yükümlülüğü bulunmamalıdır.

Hukuk kişisi olamama – banka hesabı açamamak, çek defteri veya kredi kartı edinmemek veya özel veya ticari etkinlikler için vergi numarası alamamak vicdani retçileri insan onuruna yakışı yaşam fırsatlarından mahrum bırakmaktadır.¹⁸

6. Öneriler

6.1 Bakanlar Komitesine Öneriler

- Ülke Grubu davalarında tespit edilen insan hakları ihlallerinin Türkiye’de meydana gelmeye devam ettiğinin vurgulanması;
- Ülke Grubu davalarının uygulanmasının Türk makamları tarafından etkili tedbirler alınıncaya dek nitelikli izlemenin sürdürülmesi ve davanın tekrar gözden geçirilmesinin altı ay içinde sonuçlandırılmasına dair karar alınması;
- Türk makamlarından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının vicdani retçileri korumada etkililiğine dair altı ay içinde bilgi vermelerinin istenmesi;
- Türk makamlarından hâkim ve savcılara askerlik görevini vicdani ret hakkı konusunda uluslararası insan hakları yükümlülükleri ve yargı süreçlerinin ilgili uluslararası insan hakları standartlarına uyumu konusunda verilen eğitimin etkililiği hakkında bilgi vermelerinin ve etkilenen grupları ve sivil toplum kuruluşlarını bu eğitimlerin hazırlanmasına ve verilmesine dâhil etmelerinin istenmesi;
- Türk makamlarından vicdani retçilerin sayısına ve vicdani ret ile bağlantılı para cezaları, cezai soruşturmalar ve hükümler hakkında istatistiki bilgi sağlamalarının istenmesi;
- Türk makamlarından yasal olarak bakaya/kaçak durumunda olan vicdani retçilerin, eğitim, kişinin güvenliği, mülkiyetin korunması, oy kullanma hakkı, geçimini sağlama hakkı gibi etkilenen haklarını güvence altına almak için getirecekleri tedbirler konusunda bilgi istenmesi;
- Türk makamlarından başvuru sahiplerinin ve diğer vicdani retçilerin daha fazla kovuşturma riski altında olmamasını ve siyasal, kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını tam olarak kullanabilmelerini sağlayacak tedbirler almalarının talep edilmesi;
- Türk makamlarından vicdani retçilerin mevcut hükümlerinin iptal etmelerinin, bu hükümlerin sabıka kaydından silmelerinin ve tazminat sağlamalarının talep edilmesi;

6.2 Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Öneriler

- Askerlik görevine vicdani ret hakkının uluslararası insan hakları standartları uyarınca tanınması;
- Her bir vaka için askerlik görevine vicdani reddin gerçekten geçerli olup olmadığına, vicdani retçiler arasında inançlarının doğası temelinde ayırım yapmama gerekliliğini göz önünde bulundurarak karar verecek bağımsız ve tarafsız karar alma kuruluşlarının kurulması;
- Askerlik Kanunu, Askeri Ceza Kanunu, Devlet Memurları Kanunu ve Ceza Kanunu dâhil ama bunlarla sınırlı kalmamak üzere mevcut mevzuatın gözden geçirilerek vicdani retçileri etkileyen tüm kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması;
- Başvuru sahiplerinin ve benzer durumda olan kişilerin daha fazla kovuşturma riski altında olmaması ve siyasal, kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını tam olarak kullanabilmelerini; sağlamak amacıyla ivedilikle tedbir alınması.

¹⁸ Örneğin, vicdani retçi Vedat Zencir'in Anayasa Mahkemesi başvurusu, başvuru tarihi 2 Mart 2015.

Vicdani Ret Derneği (VR-DER) 2013 yılından bu yana vicdani reddin Türkiye’de anayasal güvence altına alınmış bir insan hakkı olmasını sağlamak için çalışmakta, askerlik hizmetine vicdani reddin korunmasını izlemekte, vicdani retçilere hukuki destek sağlamakta ve bu hakkın mevcut durumu hakkında bölgesel ve küresel uluslararası insan haklarına uyumu denetleme mekanizmalarına düzenli olarak raporlar sunmaktadır.

İnanç Özgürlüğü Girişimi (İOG) Herkes için din ve inanç özgürlüğünü savunmakta ve bu hakka ilişkin yasama, yargı ve idari gelişmeleri izlemekte ve raporlamaktadır.

Norveç Helsinki Komitesi (NHC) uygulamada insan haklarına saygı gösterilmesini sağlama amacıyla çalışmalarını yürüten Oslo merkezli bir insan hakları kuruluşudur. NHC’nin başlıca etkinlikleri izleme, raporlama, eğitim ve demokratik yönetime destek sağlamaktır.

Uluslararası Savaş Karşıtları (WRI) 40 ülkede 90’dan fazla grupta bağlantısı olan küresel bir pasifist ve anti-militarist ağıdır. WRI askerlik hizmetini vicdani olarak reddedenlerle, kendi devletlerinin militarizasyonuna karşı çıkanlarla birlikte çalışarak, dünya genelinde savaş karşıtları arasında bağlantılar oluşturmakta ve onları desteklemektedir.

Avrupa Vicdani Ret Bürosu (EBCO) ulusal vicdani ret dernekleri için bir çatı kuruluş olup, amaçları hapisteki vicdani retçilerin salıverilmesi için toplu kampanyalar düzenlemek ve askeri hizmetin vicdani reddi hakkının tam olarak tanınması için Avrupa hükümetleri ve kuruluşları nezdinde lobicilik çalışmaları yürütmektir.

Connection e.V.: Vicdani retçilerin insan haklarının tanınmasını ve vicdani retçilerin ve firarilerin uğradığı kovuşturmanın sığınma hakkı tanınması için bir neden sayılmasını sağlama amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Kuruluş 1993 yılından bu yana Türkiye’deki vicdani retçilere destek sağlamaktadır.

Ek 2 -- Vicdani Retçilere Dair İdari ve Yargı Süreçleri Akış Şeması

